

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Globalisering og medborgerskab

Teorien om alt, krimi og global eksistentialisme

Hansen, Kim Toft

Published in:
Fingeraftryk

Publication date:
2010

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Hansen, K. T. (2010). Globalisering og medborgerskab: Teorien om alt, krimi og global eksistentialisme. I C. Jørgen Riber, & H. Kim Toft (red.), *Fingeraftryk: Studier i krimi og det kriminelle* (1. udg., s. 184-203). Aalborg Universitetsforlag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Globalisering og medborgerskab

teorien om alt, krimi og global eksistentialisme

185

Se, mennesket har to basale behov som gensidigt udelukker hinanden: tryghed og frihed. Ubegrænset frihed til alle er en umulighed; dér, hvor mennesker er samlet, må vi nødvendigvis regulere hinandens friheder, så alle kan være trygge. Ubegrænset tryghed findes ikke. Med mindre man sidder inden døre hele tiden og gemmer sig, men det giver ingen frihed. Nå! Hvad så?

(Lene Andersen 2006a: 61)

Nutidens samfund rejser en række vigtige og besværlige spørgsmål, der kræver et svar, og et af disse er individets rettigheder i en globaliseret verden. Det er spørgsmålet, om man kan blive ved med at kræve det samme nationale ansvar fra det enkelte individ, når grænserne langsomt smuldrer eller omdannes i en udvikling, der i stigende grad udfordrer vort medborgerskabs medfødte rettigheder. Det giver ikke længere så meget mening kun at snakke om medborgerskab foranlediget af national kategorisering, selvom der fra politisk hold stadig forsøgsvist opretholdes nogle romantiske tanker om nationalstatens trygge rammer. I stedet har den nyere historie budt på et samfund, hvor medborgeren i stedet er en globetrotter, der snarere efterspørger nogle globale rettigheder, som også er reflekteret ind i multinationale institutioner, der forsøger at varetage nogle almenmenneskelige rettighedsbestemmelser.

I kølvandet på og i kraft af denne globaliserede udvikling istemmer medierne og den generelle debat ved, at disse mekanismer også reflekterer over en stigende grad af globalt medborgerskab – eller udfordringer heraf. Det internationale mediebillede er mere og mere præget af færre og større økonomistærke korporationer (Miller: 16), der sætter dagsorden, mens de enkelte medieudbydere sætter luppen over borgerens muligheder i flernationale juridiske og økonomiske forsamlinger – det kan f.eks. være EU, hvor debatten om familiesammenføringer i Danmark illustrerer dette skisma ganske godt. Bundlinjen er, at tidens samfunds- og mediemæssige debat tager fat på dette spørgsmål om det enkelte menneskes ret til frihed og tryghed i et globalt fællesskab, hvor forskelle snarere end ligheder præger meningsdannelserne.

Udfordringerne fra globaliseringen er derfor ikke fraværende i underholdningsbranchens forsøg på at indlemme disse i både litteratur, tv og film. Særligt krimifiktionen har taget dette spørgsmål til sig i en skildring af, at når kriminaliteten er blevet international, så må efterforskningen følge trop. En tv-serie som *Ørnen* (2004-2006) sætter fokus på dette gennem et internationalt rettet beredskab, som har visse ligheder med Arne Dahls forfatterskab, der – gennem den såkaldte A-gruppen – sætter fokus på samme forbrydelses- og opklaringsmæssige spørgsmål, der opstår, når verden bliver mindre. Disse fortællinger bearbejder spørgsmålet om, hvad vi stiller op, når kriminaliteten trodser nationale grænser, hvorved medborgerskabets tryghedsramme indskrænkes og må forsøges opretholdt gennem et beredskabskorps, der er rede til – og ikke mindst har juridisk mulighed for – at krydse grænser i søgen efter den eller de skyldige (se også Hansen 2009b).

Fra en lidt anden om end beslægtet vinkel tager forfatteren og debattøren Lene Andersen fat, nemlig i sit fembindsværk *Baade Og* – alle skrevet under pseudonymet Jesper Knallhatt. Vinklen er for det første beslægtet, fordi disse besynderlige, lagdelte fiktionsværker handler om en professor, der i 2033 finder en gammel computer fra 2001, hvorpå en række dokumenter forfattet af en vis Jesper Knallhatt findes. Disse dokumenter handler om en livstilsjournalist, der opsøger en tv-producer, som har produceret en politiserie ved navn

CPH1, der skulle foregå i fremtiden¹. Den anden vinkel, altså hvor Andersens samlede værk adskiller sig fra krimien (for det er på ingen måde en krimi), er, at denne politiserie havde til formål at give et realistisk bud på, hvordan fremtiden ville se ud, og af samme grund undersøgte producerens team fortidens mønstre for derigennem at kunne sige noget om fremtiden. Det er blandt meget andet dette spørgsmål, som livsstilsjournalisten vil have svar på, og det får hun gennem en dialog over fem dage med tv-produceren, som analyserer tidens samfund ud fra en forståelse af, hvor vi kommer fra, og deraf hvor vi i fremtiden begiver os hen. Denne debat er i høj grad et forsøg på at skildre, hvad det er for kernebegreber, der skal til for at forstå, oparbejde og vedligeholde et globalt medborgerskab, som kan gå på tværs af grænser. Overraskende nok så kommer løsningsmodellerne til at ligge yderst tæt op ad, hvad krimien – i sin samfundsdebatende vinkel – kommer i nærheden af. Særligt Arne Dahls forfatterskab skildrer denne globale eksistens, Gunnar Staalesens forfatterskab beskriver konsekvenserne for sandhedsbegrebet, når medborgerskabet smuldrer, mens *Ørnen* i en vis grad også tager fat på disse politiske mønstre, der ligger til grund for det, som Lene Andersen i sin bogserie kommer frem til, nemlig en *global eksistentia-lisme* – et begreb med interessante perspektiver for medborgerskabet².

Her tager jeg først et blik på begrebet medborgerskab, hvor jeg vil berøre, hvordan de traditionelle, nationale medborgerskabskonceptioner ikke på samme måde giver mening i en globaliseret verden. Dernæst illustrerer jeg problematikken ved hjælp af Lene Andersens såkaldte "teori om alt", der kan give nogle perspektiver på, hvordan vi skal forstå individet, samfundet og rettigheder i en global sammenhæng. Det giver anledning til at se på enkelte korte eksempler i tidens populære krimifiktion, hvor velfærdsdebatten ser ud til at have fået en ny drejning, der netop har at gøre med globaliseringens udfordringer over for primært velfærdssamfundet. Slutteligt fremhæ-

-
- 1 Lene Andersen skrev i sin tid selv en krimiserie med denne titel, men den nåede aldrig til produktion, idet DR ikke ville godtage præmissen om, at serien skulle foregå i fremtiden.
 - 2 Se Hansen (2007, 2008a, 2008b, 2008c og 2009a) for uddybende behandling af Lene Andersens fem bøger i serien.

ver jeg de kritiske punkter og mulighedsaspekter, som krimifiktionen hos Arne Dahl og Gunnar Staalesen og den globale eksistentia-lisme hos Lene Andersens fremsætter.

Kriminalitet og velfærdsstat på tværs af grænser

Det er med andre ord erkendt i tidens politiske debat, samfundskri-tikken i en engageret krimifiktion og i videnskabeligt og filosofisk orienterede værker såsom Lene Andersens, at globaliseringen er en betydelig udfordrer af medborgerskabet og de rettigheder, der her følger med. Toby Miller definerer disse rettigheder gennem tre forskellige såkaldte medborgerskabszoner (Miller: 35ff): Disse er

- 1 *politisk medborgerskab*, som er retten til at bo og stemme,
- 2 *økonomisk medborgerskab*, som er retten til at arbejde og klare sig selv, og
- 3 *kulturelt medborgerskab*, som er retten til at vide og tale.

Han understreger, at disse vil overlappe hinanden, men de oprethol-der også distinkte karakteristika, men – som hans analyser viser – så er det blevet mere og mere besværligt at opretholde de definitioner af medborgerskab, som enkelte nationalstater hidtil har haft. Det er mest indlysende i forbindelse med migrationer, hvor individer bær-er kulturelle mønstre med sig, hvilket for så vidt understreger, at kulturer ikke respekterer nationalstater, men rejser på tværs af lan-degrænser. Men samtidig forklarer Miller også, at de enkelte zoner ofte retorisk blandes sammen, hvilket konflikten mellem et kapitali-stisk Vesten og et muslimsk Mellemøsten eksempelvis er et godt ek-sempel på. Den ene fløj påstår, at konflikten er grundlæggende kul-turel, mens f.eks. iransk støtte til russisk intervention i Tjetjenien ty-der på noget andet (ibid.: 71). Den næste fløj understreger, at vestlig besættelse af Irak – hvis ikke det var for masseødelæggelsesvåben – var for at installere et demokratisk styre, altså er det en argumen-tation ud fra politisk medborgerskab, mens andre igen hævder, at be-sættelsen var styret af olie, hvorved det økonomiske hensyn og med-borgerskab havner i centrum. Uden at det skal havne i en politisk diskussion, så tyder dette blot med andre ord på, at den omtalte kon-flikt udspringer af et globalt medborgerskabsproblem og ikke af en

specifik kulturel, økonomisk eller politisk kontrovers. Komplekset er globalt, og svaret må derfor også gives globalt, hvilket udfordrer begrebsliggørelsen af medborgerskab.

Det betyder, at definitionen af medborgerskab fordrer nogle internationale fælles forståelsesrammer, som på tværs af nationale, regionale eller sågar kulturelle skel opretholder og præciserer individets rettigheder i et endnu større kollektiv. Derfor er Toby Millers diskussion af medborgerskab også vældig kritisk vendt mod primært amerikansk politik, men også verdenssamfundets problemer, og derfor er medborgerskabet hos Miller mest brugt som en løftet pegefinger dér, hvor det ser ud til at være ved at gå galt – løsningsmodeller er lidt svære at finde. Det er derfor også interessant, at Joke Hermes – der benytter medborgerskabsbegrebet i forbindelse med populærkultur – i stedet for at snakke om *rettigheder* (eller kritik af manglen heraf) i stedet også bevæger sig i retningen af *forpligtelser*: "obligations that individuals have in relation to the nation-state" (Hermes: 4). Dette er særligt interessant i forbindelse med Lene Andersen, der netop fokuserer på lige så vel forpligtelser som på rettigheder. Dernæst forsøger Hermes på at abstrahere væk fra den politiske horisont ved at definere "cultural citizenship as a term [...] used in relation to less formal everyday practices of identity construction, representation, and ideology, and implicit moral obligations and rights" (ibid.). Det er selvfølgelig ikke en ny tanke at diskutere medborgerskab i forbindelse med globaliseringens udfordringer, som også Hermes berører, men hendes begreb om kulturelt medborgerskab kan give nogle plausible diskussioner af, hvordan medborgerskabets ideologiske identitets- og repræsentationsformer skal diskuteres på tværs af grænser. Populærkulturen, som de fra krimifiktionen nævnte værker også er en del af, er derfor også en udfordring, fordi de ikke tager højde for nationalitetens problem i deres spørgsmål til et samfund i udvikling. Derfor er populærkulturen et centralt sted at se hen, hvis medborgerskabsdefinitionen skal justeres ind i forhold til de rettigheder og forpligtelser, som et globalt medborgerskab afkræver.

Derfor er skildringen af kriminalitet – og dennes transgression af personlige, juridiske og almengældende værdier – for krimifiktionen

en akilleshæl at vride samfundskritikken rundt i, fordi det kriminelle netop i sin overskridelse formår at stille spørgsmål til, hvor vi trækker de moralske grænser. De kriminelle i et samfund udfordrer borgerens tryghed, som i den sidste ende er – som Zygmunt Bauman (2003) understreger – et af de mest centrale begreber i en velfærdsstat, hvilket derfor giver den skandinaviske krimifiktion en frekvent mulighed for at tage fat om roden på samme. Det spørgsmål, der således opstår i slipstrømmen herpå, er velfærdsstatens mulighed i et verdenssamfund, hvor kriminaliteten trodser enhver national eller tværnational anordning, mens de skandinaviske lande samtidig har et relativt højt skattetryk som garant for velfærden, som i multinationale sammenhænge derfor udfordres. Verdenssamfundets dekret er en opprioritering af den individuelle frihed, som i den grad er forbundet med medborgerskabets rettighedsbestemmelser, og som nærmest er en del af ethvert konfliktfyldt brændpunkt. Men friheden, understreger Bauman, står i en nær og negativ relation til netop trygheden eller sikkerheden, hvor vi automatisk sænker det ene ved at hæve det andet: Et højt skattetryk som i Skandinavien har – modsat et amerikansk system – derfor i denne forståelse en lavere grad af frihed, fordi den enkelte ikke er fri til at bruge alle sine penge. Denne negative reciprocitet mellem frihed og tryghed udfordrer Lene Andersen, for hvem velfærdsstaten er et begreb om, hvordan samfund kan fungere *både* trygt og frit, og begrebet om et godt samfund handler om den svære manøvre, det er at opprioritere både frihed og tryghed samtidig, hvilket skandinaviske samfund i nogen grad har formået (Andersen 2007: 62). Derfor er udfordringen også des større, fordi det ikke kun handler om at *skabe* et globalt velfærdssamfund, men det er samtidig et spørgsmål om at *bevare* den relativt høje grad af frihed og tryghed, samtidig med at vi udvisker de streger i sandet, som historiens konflikter har sat.

Globalt medborgerskab: en teori om alt

Spørgsmålet om velfærdsstaten er ikke et nyt emne i den skandinaviske krimitrade, men kan trækkes tilbage til Sjöwall og Wahlöös *Roman om ett brott* (1965-1975). I sin banalitet bygger den store mobilisering, der sker, når et mord eller andet kriminelt begås, på en tanke

om, at der igennem forventningen om opklaring skabes en sum af både tryghed og frihed i et samfund, så borgeren trygt kan færdes frit. Derfor er der i det skandinaviske samfund en høj grad af tiltro til ordensmagten, mens der samtidig også er en forventning til netop efterforskningens indfangelse af samfundets bagvendte elementer. Dette, hævder den finske teolog Risto Saarinen (2003), er en vigtig årsag til, at krimifiktionen er så populær i skandinaviske lande, fordi kriminalitetsraten er lav, af hvilken grund graden af forskrækkelse er tilsvarende høj, når kriminelle ekstremiteter nås – og vi læsere og seere konfronteres os tilsyneladende gerne med det uforståelige. Reaktionen på sådanne ekstreme handlinger mødes derfor oftest med en forundring over, hvordan noget sådant netop kan ske. Hos Saarinen er det centrale, næsten indirekte spørgsmål i sådanne fiktioner derfor, om velfærdsstaten kan siges at være funktionsdygtig, når den stadig tillader sådanne kriminelle handlinger (se også Hansen 2008d og 2009b). Velfærdsstaten eller mangel på samme står for skud i lyset af de problematikker, der udspringer af et globaliseret samfund – det gælder f.eks. særligt forfatterskaber som Arne Dahl eller Henning Mankell eller en tv-serie som *Ørnen*. Derfor er det måske ikke uden årsag, at Lene Andersen har valgt en opdigtet fortælling om en fiktiv politiserie som udspringspunkt for diskussionen af de globale spørgsmål. Af samme grund er dialogen mellem tv-produceren og journalisten et forsøg på både at illustrere, hvad der kræves for at imødekomme samfundets udfordringer, nemlig dialog, men samtidig er det også en konkret, substantiel diskussion af problemerne, der munder ud i, hvad Lene Andersen selv har kaldt "en teori om alt".

At det er en teori om alt, er først og fremmest rettet imod den videnskabelige tilgang, der på ingen måde lader sig begrænse af faglige skel, men i stedet eklektisk formulerer en tilgang til tidens store udfordringer ud fra en tværvidenskabelighed, der på én gang er naturvidenskabelig, samfundsteoretisk og humanistisk. Det betyder også, at bøgernes generelle grundlag på ingen måde kan beskrives fuldgældigt her, men i stedet blot strejfs i nogle generaliseringer, som forhåbentlig kan give et indtryk af, hvad det går ud på. Den grundlæggende pointe i hele værket er, at vi gennem fortidens mønstre og

svingninger for det første kan læse, hvorfor vores samfund ser ud, som det gør netop nu, men for det andet er det også en tilgang, der påstår, at vi herigennem kan se, hvor vi begiver os hen. Det er dog ikke et snorlige forsøg på at agere sandhedskugle, men det er en overvejende langstrakt, løftet pegefinger i forhold til, hvad det er for et samfund, vi er i gang med at skabe, hvis vi fortsætter, som vi er i gang med. På den måde tager *Baade Og* som generel analyse fat i, at hvis vi skal kunne snakke om noget globalt, så må tankegangen også inkludere alt – både videnskabeligt og menneskeligt.

Som sagt er det ikke muligt at gennemgå de enorme teoretiske vinklinger her (de fem bøger er samlet på næsten 3.000 sider), men i hvert fald én er helt central for forståelsen af udviklingen i medborgerskabet og de udfordringer, dette stiller. Som en metaforisk tilgang sammenligner hun menneskets fylognese (menneskeartens udvikling) med det enkelte menneskes ontogenese (det enkelte menneskes udvikling fra fødsel til død), hvormed det bliver hende muligt at diskutere den menneskelige evolution i lyset af, hvordan denne placerer sig i forhold til et levet menneskeliv. Således kan hun igennem *Baade Og Tirsdag* skildre "den gradvise udvikling af kognitive evner" (Andersen 2006b: 30) fra millioner af år tilbage over udviklingen af maskinelle egenskaber og sprog fra det fylogenetiske spædbarn til småbarn til barndommen, hvor vi begyndte at bevæge "os ud fra det afrikanske kontinent og bredte os til jordkloden, og derfor er det også barndomsepoken der har lagt grunden til alle de store etniske opdelinger vi har i dag" (ibid.: 32). Men i takt med at mennesket således blev mere og mere selvbevidst, "begyndte vi," siger tv-produceren, "efter min bedste overbevisning at opføre os som nogle hormonforstyrrede teenagere!" (ibid.). Gennem denne såkaldte pubertetsperiode opstår individualismen, som vi kender det fra teenageren, der står på sin egen ret, hvilket leder til en gestaltning af fælles rettigheder, som først formuleres som myter og gudslignelser, men langsomt erstattes disse perspektiver af mere og mere sekulariserede samfund. Men konflikterne udebliver ikke, for denne sekularisering sker for det første ikke med samme hastighed verden over, og for det andet er det også et spørgsmål, om en egentlig fuldstændig sekularisering er mulig. Denne udvikling, som Lene Andersen her

skildrer, tager det lange, seje træk fra ursuppen til køkkenmaskinerne, hvor vi nu – ifølge hendes teori – står over for et valg og en udfordring: Den store samfundsmæssige omvæltning er, at mennesket står på kanten til at blive voksen, eller som Lene Andersen formulerer det, så er det på tide, at Kierkegaards *æstetiker*, "individet som ikke har forpligtet sig selv til at træffe et valg omkring sit liv" (ibid.: 475), bliver *etiker*, fordi vi netop står over for et valg: "Vi skal vælge, simpelthen. Vælg etisk, hvad vi vil med os selv som menneskehed. Det kalder jeg Global Eksistentialisme" (Andersen, 2007: 76).

Denne globale eksistentialisme er – i lyset af menneskets udvikling og videre udvikling – et nyt metanarrativ (en stor fortælling), der gør op med vores samfunds digitale dualisme, hvor man *enten* er med *eller* imod, og tager et kvantespring i retningen af en tankegang, hvor hidtidige modsætninger komplementerer hinanden. Her tænker man ikke længere enten individ eller kollektiv, for her er begge dele muligheder samtidig, ligesom trygheden og friheden er det. Ole Thyssen skriver i sin bog (om) *Verdenssamfundet* ud fra et lignende ærinde: "Selv om menneskerettighederne starter med individet, dukker kollektivet hurtigt op igen, fordi betingelsen for *min* frihed er *alles* frihed" (Thyssen 2009: 206). Dette nye metanarrativ, som Lene Andersen lancerer, er med andre ord et forsøg på at trænge ind til kernen af, hvad det er for værdier, vi skal bygge vores globale medborgerskab på, og for at opretholde dette rum for global eksistentialisme bruger Lene Andersen to manøvrer, en nødvendig og en original. Den nødvendige er, at hun understreger, at vores sameksistens ikke må holde fast i fundamentale formuleringer, der kan og ofte er årsager til konflikter, men at vi bliver nødt til at holde fast i en løbende pragmatik, som accepterer løsninger som både foranderlige, men de i tiden bedste. Det næste og originale træk er, at hun – for netop at kunne opretholde tanken om både-og – accepterer eksistensen af enten-eller, hvorved vi *både* har mulighed for både-og og enten-eller. Hun illustrerer det med en bunke sand: Hvor mange sandkorn skal vi fjerne fra bunken, før den holder op med at være en bunke? Både-og består på den måde af parametrisk forbundne ekstremer, der således også indeholder hinanden, idet en parameter hænger sammen, men der findes også nuancer af verden, hvor det

giver mening at opretholde et modsætningspar: Mand og kvinde er i udgangspunkt *både* forskellige og ens, idet begge er mennesker, og i den sidste ende komplementerer mand og kvinde hinanden, idet den ene ikke ville overleve uden den anden. Ved hjælp af dette træk formår Andersen både at opretholde de vigtigste kerneværdier, som er universelle, mens hun samtidig kan påstå, at pragmatiske løsninger er nødvendige.

Systemet, som forklarer dette kompleks, kalder Andersen for *foragtcentrifugen*. Den handler om, hvilke centrale værdier der skal til for at skabe et globalt medborgerskab³, hvor mennesker gerne skal kunne leve på lige fod. Værdierne, der *både* er uomtvistelige og for sig selv pragmatisk diskutabile, er *retssamfund*, *humanisme*, *pluralisme* og *demokrati*. *Humanismen* er "princippet om at alle andre individer er berettiget til den samme frihed og tryghed og de samme rettigheder som man selv nyder eller ønsker at nyde" (ibid.: 79). *Pluralismen* handler om, at vi "anerkender at individer er forskellige og [...] at alle har krav på den samme respekt og de samme grundvilkår, til trods for at vi er forskellige" (ibid.). Disse er forudsætningen for *demokratiet*, der "hviler på humanisme og pluralisme og fungerer kun i samfund af individer, hvor man anerkender hinanden som individer" (ibid.: 78) – derfor bliver *indvidet* forudsætningen for *samfundet*, og af samme grund bliver det enkelte individs *retssikkerhed* også placeret centralt: "før det hele, neden under demokratiet, individet, humanismen og pluralismen, ligger retssamfundet... inden demokratiet kan vokse frem, så er retssamfundets strukturer nødt til at være der og fungere" (ibid.: 80). Det handler basalt set om, at der skal en art lovgivning og en domstol til, før demokratiet heraf kan vokse frem. Det var kun centrum af centrifugen, og i øvrigt er dette centrum de instanser, der varetages af politikere, embedsmænd og regeringer. Men som centrifugale kræfter cirkulerer tre satellitter omkring selve det demokratiske grundlag, og det er *forretning*, *religion*

3 Det skal selvfølgelig understreges, at Lene Andersen ikke bruger begrebet medborgerskab som et gennemgående begreb. Det er i højere grad min analyse af hendes teorier, der kobler dem til medborgerskabsbegrebet. Det dukker dog op i bind fem i forbindelse med en diskussion af civilsamfundet (Andersen, 2009: 290 ff).

og *videnskab*, der på hver deres måde kan risikere at spinde samfundet væk fra det retslige grundlag, hvis de bliver sluppet løs. Forretningen på grund af dens kynisme, religionen på grund af dens – i den radikale, fundamentalistiske form – dumhed og videnskaben på grund af dens arrogance (ibid.: 84). Men samtidig kan der også komme nyt ud af det trods intern afsky. Videnskab og forretningen kan skabe nytænkning, videnskab og religion kan skabe etiske løsninger, og forretningen og religionen putter – i forskellig forstand – brød på bordet og skaber underholdning. Med andre ord er det tydeligt, at vi i systemet arbejder med to modsatrettede kræfter; en centrifugalkraft, der trækker samfundet væk fra de centrale værdier, og en centripetalkraft, der drejer ind mod samme universalier. For at opretholde medborgerskabet og de vedhæftede rettigheder er det så selvfølgelig vigtigt at holde fast i centripetalkræfterne, som for forretning er *velstand*, for videnskab er (*ud*)*dannelse* og for religion er et *fællesskab* og *pligter*. Det betyder, at det kan være farligt at blande de tre kræfter sammen (som når uddannelse gøres til en forretning), og ”på den ene side udelukker de gensidigt hinanden, på den anden side er vi nødt til at have dem alle tre i vores liv i et eller andet omfang, ellers er vi ikke hele mennesker” (ibid.: 87). Den uregulerede forretning, som det fuldstændig frie erhvervsliv vil være, ender som en myte på linje med den totalitære religion: ”Den frie konkurrence er simpelthen med til at underminere den frie konkurrence” (ibid.: 83). Man kan dog undre sig over, hvorfor religionen er en nødvendighed som en centripetal kraft, men ”faktisk er religion det eneste sted, hvor folk pålægger de stærkeste pligt til at være sammen med de svageste og tage sig af dem, ikke blot betale sig fra at nogle andre gør det” (ibid.: 88). Således definerer Lene Andersen – gennem metanarrativet *både-og* og *foragtcentrifugen*, som gerne skulle fungere centripetalt, men det er der, arbejdet ligger – et system, som ikke kun forklarer, hvad et medborgerskab (med streg under med) rent faktisk er. Det sætter også tydeligt fokus på, hvordan vi rent faktisk kommer ud af den centrifuge, som man har fornemmelsen af at være i, når man læser om, hvad der ligner medborgerskabets sidste dage hos Toby Miller.

På den måde kommer Lene Andersens begreb om *global eksistentialisme* tættere på Joke Hermes' begreb om kulturelt medborgerskab

defineret som "everyday practices of identity construction, representation, and ideology, and implicit moral obligations and rights", som netop indeholder både forpligtelserne hos den enkelte over for fællesskabet, men også samtidig fortæller noget om, hvordan dagligdagen, identitetsspørgsmålet og de ideologiske formationer spiller med som kræfter. Hvor Toby Miller mest fokuserer negativt på, hvordan individet er underlagt nogle strukturerer, så fremhæver Joke Hermes et Andersen-lignende både-og-perspektiv:

196

To define the citizen as *both* subject *and* object of state power, and as *both* consumer *and* producer, is to merge older modernist discussions and preoccupations with the more recently established agenda of cultural studies. When citizenship is a field of *distinction*, an opening is created for a redrawing of boundaries. When culture is a field of multiple in- and exclusions [...] there is room to rebrand citizenship in a more cosmopolitan communitarian sense (Hermes: 141, min fremhævelse af *både-og*).

Dette kosmopolitiske, kommunitariske medborgerskab kommer således tæt på Lene Andersens begreb om global eksistentialisme, der om noget handler om globale værdier, som – i teorien – vil kunne hæve *både* tryghed og frihed for individer og samfund. At borgeren er både subjekt og objekt, henviser også til det forhold, der er mellem individuelle rettigheder på den ene side og de kollektive forpligtelser på den anden side, hvor samfundet forpligter sig til at danne individet, så de kan tage vare på den forpligtelse, som deres rettigheder giver – det er forpligtende at være menneske, men det er lige så forpligtende at være samfund. Individ og samfund fungerer sammen gennem det, Ole Thyssen kalder en realabstraktion: "Selv om et verdenssystem er skabt af mennesker, ender det med at konfrontere dem som en fremmed magt, der arbejder uafhængigt af deres vilje" (Thyssen 2009: 35). Hvor det derfor tidligere var nationalstaten, man var forpligtet over for, hvilket det i lang udstrækning også stadig er, så vil pligten med tiden kunne og skulle hæves til globale forpligtelser. Det er på dette plan, at udfordringerne er store, idet

foragtcentrifugen her – til tonerne af kapitalismekritik hos Miller og Andersen – ser ud til at trække i den forkerte retning. Særligt forretningens overnationalitet, hvor multinationale korporationer er større end mange nationalstater, er kritiseret for sin kynisme, der ikke virker på demokratiske præmisser, men i stedet på markedsøkonomiske betingelser.

Krimi og Knallhatt

Der er tydeligvis forskellige måder at forstå, afhjælpe og behandle de udfordringer, globaliseringen giver de rettigheder, som medborgeren forventer at have i et skandinavisk velfærdssamfund. Derfor har fokuseringen her selvfølgelig været præget af, at Lene Andersens fokus er et fremtidsperspektiv, som gerne skal råbe vagt i gevær, inden vi går fra at have udfordringer til at have uløselige problemer. Hvor Toby Miller nærmest ser ud til at være kommet ud på det dybe vand med uløselige problemer, hvilket muligvis kan ses i lyset af, at han skriver fra et amerikansk synspunkt, så skriver Lene Andersen og den skandinaviske krimi fra en velfærdsstats synspunkt, hvilket betyder, at vi stadig ser ud til at have et valg. At det amerikanske samfund havde et valg, antyder Lene Andersen (2009) kraftigt, så vi til det seneste præsidentvalg, hvor Barack Obama har peget på nogle globalt etiske løsningsmodeller – og netop dette globalt eksistentielle valg er også særligt centralt, hvis det skal stå til enkelte krimier. Vi må enkeltvis og kollektivt kunne stå til ansvar for vores handlinger, hvor Næsten ikke kun er vores familie og nabo, men også den globaliseringsramte afrikanske familie.

Mest fremtrædende er dette i Arne Dahls forfatterskab, der fokuserer skarpt på sådanne spørgsmål fra både historiekritiske blikke og med samtidskritiske øjne, men vigtigst er buddet om, at ingenting må stå stille. Eller sagt på en anden måde understreger Dahl gennemgående, at sandheden skal staves med lille 's'. Det kollektive arbejde, som A-gruppen står for, er i sig selv et udtryk for, at vi ved fælles hjælp kan komme frem til en art sandhed, men det fordrer derfor netop dialog på tværs af kompetencer og grader internt i gruppen. Men samtidig er dette også et generelt udtryk for, at sandheden

ikke er endelig, "att ingenting någonsin är färdigt" (Dahl: 5 og 447), som det udtrykkes i *En midsommernattsdröm* (2003)⁴. Sandheden forstås som pragmatisk, en uendelig semiosis, og denne form for pragmatik er også – som allerede berørt – understreget hos Lene Andersen, der netop placerer flydende værdier såsom demokrati som centrale universalier i et forsøg på at definere et internationalt medborgerskab, hvilket kan synes som et paradoks, men egentlig understreger det blot denne indsigt i, at ingenting nogensinde er færdigt.

Det er også en pointe, vi kan ane hos Gunnar Staalesen i eksempelvis *Din, til døden*, dog med en lidt en anden valorisering. Her bliver detektiven Veum blandet ind i et mord på en ægteemand, som i efterforskningen hurtigt overtages af politiet. Men Veum fortsætter med at efterforske sagen, idet han tror, at ægteemandens enke er uskyldig, selvom hun er politiets hovedmistænkte. Enkens advokat engagerer derfor Veum til at finde beviser på hendes uskyld. Det viser sig dog til sidst, at hun er skyldig, men på grund af Veums fortsatte efterforskning *mod* politiets ordre har han derved forskubbet nogle af sammenhængene, og to yderligere skæbner er blevet spoleret. Det får politimanden Hamre til at forklare Veum følgende: "Vi sitter igjen med akkurat den samme morderen. Vi sitter igjen med akkurat det samme svaret på problemet som jeg gav dig sist fredag. Den eneste forskjellen er at i mellomtiden har en mann drept en unggutt" (Staalesen 1979: 283). Før Veum fortsatte med at udfordre sandhederne, var "unggutten" levende, og gerningsmanden, der endte med at slå ham ihjel, stadig uskyldig. Disse spolerede skæbner kunne have været undgået, hvis Veum havde holdt fingrene for sig selv. Men Veum tager til genmæle, for "sannheten har alltid flere sider. Jeg har snakket med en del mennesker i mellomtiden, så svaret er likevel kanskje ikke helt det samme – når alt kommer til alt" (ibid.). Selv om Veum har forskubbet sagsforholdet, mener han, at sandheden har forskudt sig – i semiotisk forstand har interpretanten forskubbet sig, hvilket derfor giver en ny forståelse af objektet (jf. i øvrigt Hansen 2008d for uddybende analyser af Gunnar Staalesens forfatterskab).

4 Jeg låner denne pointe fra Mikkel Gades speciale *Ingenting är någonsin färdigt*, indleveret august 2008 ved Aalborg Universitet.

I det hele taget er *Din, til døden* en af de bøger fra Staalesens hånd, der indeholder flest overvejelser over sandhedsbegrebet. Undervejs i sin efterforskning konstaterer Veum, at "Det finnes bare en eneste renselsesprocess som hjelper, og det er – sannheten" (ibid.: 145), men denne renselsesproces relativiseres langsomt undervejs: "sannheten er et farlig ord å ta i munnen. Man vet aldri når det begynner å vokse – og det blir snart for stort" (ibid.: 198), og senere må Veum da også acceptere, at "jo flere ting som holdes skjult, desto verre blir det å finne fram til – sannheten. Hvis det finnes noen sannhet" (ibid.: 233). Fra at holde sig til en tro på, at sandheden kan rense luften for moralsk forfald, forskyder Veums holdning sig til en tvivl på, om der overhovedet findes en sandhedens mulighed. Hvor Veum normalt synes at have et godt kendskab til mennesker, så tager han fuldstændig fejl i *Din, til døden*, hvilket sender ham ud på dette erkendelsens skråplan. Dette skråplan synes således flere steder negativt betonet hos Staalesen, trods tydelige pragmatiske undertoner, mens Arne Dahl og Lene Andersen i stedet understreger, at det er det eneste mulige. Blot skal vi være bevidste om det og ikke opretholde en blind tro på, at samfundet og demokrati – og dermed en form for medborgerskab – kun kan være sådan og ikke anderledes.

Den moderne krimi hos Dahl og Staalesen – både fra den individuelle privatdetektiv (som dog til nød samarbejder med politiet) og den kollektive A-gruppe – tangerer derved et budskab, som har ligheder med Lene Andersens begreb om global eksistentialisme, der her er blevet tolket i sammenhæng med begrebet om medborgerskab. Den samfundsmæssigt engagerede krimi og den polemisk debatterende Lene Andersen forsøger derved at råbe et samfund op, der står over for nogle vigtige udfordringer for at kunne oparbejde eller bevare globale rettigheder, som det mere nationale – eller regionale – medborgerskab hidtil har været garant for. Globaliseringen stiller spørgsmålstejn ved nationalstaten, velfærdsstaten og således de demokratiske rettigheder, mens det globale samfund står over for en stor udfordring med en totalitær religiøsitet, der kæmper mod en (måske lige så totalitær) kapitalisme, hvor videnskaben, den moderate religiøsitet og den velstandsskabende forretning tilsyneladende spinder væk i foragtcentrifugen. For Lene Andersen er det ved at

GLOBALISERING

være sidste udkald for, at æstetikerne bliver voksne og tager det etiske valg alvorligt, mens store dele af krimifiktionen forsøger at få bugt med en kriminalitet og et verdenssamfund, der trodser rettigheder og friheder for den enkelte. Spørgsmålet er bare, hvad vi gør ved det. Men en ting er dog helt sikkert: "Fremtiden bliver fuldstændig lige som nutiden, bare anderledes!" (Andersen 2006b: 5).

Litteratur

- Andersen, Lene** (under pseudonymet Jesper Knallhatt), *Baade Og Mandag*, København: Det Andersenske Forlag, 2006a.
- Andersen, Lene** (under pseudonymet Jesper Knallhatt), *Baade Og Tirsdag*, København: Det Andersenske Forlag, 2006b.
- Andersen, Lene** (under pseudonymet Jesper Knallhatt), *Baade Og Onsdag*, København: Det Andersenske Forlag, 2007.
- Andersen, Lene** (under pseudonymet Jesper Knallhatt), *Baade Og Torsdag*, København: Det Andersenske Forlag, 2008.
- Andersen, Lene** (under pseudonymet Jesper Knallhatt), *Baade Og Fredag*, København: Det Andersenske Forlag, 2009.
- Bauman, Zygmunt**, *Frihed*, København: Hans Reitzels Forlag, 2009.
- Dahl, Arne**, *En midsommernattsdröm*, Stockholm: Ordupplaget, 2003.
- Hansen, Kim Toft**, "Polyhistorens renæssance", *Kulturkapellet – tidskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2007.
- Hansen, Kim Toft**, "Tabet af "virkeligheden"", *Kulturkapellet – tidskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2008a.
- Hansen, Kim Toft**, "Æstetikerens bliver voksen", *Kulturkapellet – tidsskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2008b.
- Hansen, Kim Toft**, "Spørge Jørgen slår igen", *Kulturkapellet – tidskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2008c.
- Hansen, Kim Toft**, "De sidste dages heldige. Om krimifiktion og Gunnar Staalesens forfatterskab", arbejdsrapport nr. 7, *Krimi og kriminaljournalistik i Skandinavien*, www.krimiforsk.aau.dk, 2008d.
- Hansen, Kim Toft**, "Afkedsomificeret læring", *Kulturkapellet – tidskrift for kunst- og kulturformidling*, Aalborg: <http://www.kulturkapellet.dk/>, 2009a.
- Hansen, Kim Toft**, "Fra synd til skyld – krimiens kulturelle rødder", i *Bogens verden*, nr. 1, 2009, Hald: Hald hovedgaard, 2009b.
- Hansen, Kim Toft**, "Identifying the Junction – the Idea of Reason in Fantasy", i Christensen, Jørgen Riber, *Marvelous Fantasy*, Aalborg Universitetsforlag, under udgivelse, 2010a.

- Hansen, Kim Toft**, "Ambivalente fiktioner – vold, den svenske uro og Henning Mankell", i *Fingeraftryk. Studier i krimi og det kriminelle – festskrift til Gunhild Agger*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 2010b.
- Hermes, Joke**, *Re-reading Popular Culture*, Oxford: Blackwell Publishing, 2005.
- Miller, Toby**, *Cultural Citizenship. Cosmopolitanism, Consumerism and Television in a Neoliberal Age*, Philadelphia: Temple University Press, 2007.
- Saarinen, Risto**, "The Surplus of Evil in Welfare Society: Contemporary Scandinavian Crime Fiction", i *Dialog: A Journal of Theology*, Volume 42: 2, Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
- Staalesen, Gunnar**, *Din, til døden*, Oslo: Den norske bokklubben, 1992.
- Thyssen, Ole**, *Verdenssamfundet. Et filosofisk essay*, København: Hans Reitzels Forlag, 2009.